

Jūratė Adomaitienė, Ilona Zubrickienė, Rūta Marija Andriekienė

PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į DARNŲ VYSTYMĄSI: AKTUALUMAS IR PLĖTROS GALIMYBĖS

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas pedagogų požiūris į darnų vystymąsi, išryškinant socialinių ekonominių ir ekologinių veiksnių sąsajas ir reikšmingumą, darnaus vystymosi nuostatų integravimo ugdymo procese aktualumą bei galimybes.

Esminiai žodžiai: darnus vystymasis, darnaus vystymosi nuostatos, gyvenimo kokybė.

Ivadas

Žmonija, įžengusi į XXI a., į naują tūkstantmetį, susidūrė su jai mestu iššūkiu – ekonominė plėtra, techninė ir technologinė pažanga atsikuko prieš patį *Homo sapiens*, atimdama prigimtą teisę gyventi ir būtinas sąlygas užsitikrinant gyvenimo kokybę. Žmonių veikla planetoje tapo tokio didžiulio masto, kad ji pradeda veikti ir pačią gamtą, kitaip tariant ekologinę gyvybės palaikymo sistemą.

Gamtos išteklių išekvojimas pasiekė kritinę ribą, kai pažeidžiama ekologinės sistemos pusiausvyra, kuriai nebelineka galimybės toliau išlikti bei atsinaujinti. Ekologinių sistemų naikinimas – užterštas, netinkamas gerti vanduo; nualintas dirvožemis; iškirsti miškai; užteršta atmosfera, besaikis gamtos išteklių, energijos naudojimas yra pagrindinės gamtos katastrofų, žmonių skurdo, bado ir ligų priežastys [6]. Šios priežastys, kaip didžiulis pavojus, grėšiantis žmonijai, verčia sunerimti kiekvieną ir skatina nedelsiant ieškoti būdų, kaip to išvengti.

R. Čiegio (2002) nuomone, tolesnė civilizacijos raida, dabarties ir juo labiau būsimųjų kartų ateitis priklauso nuo to, kaip bus sprendžiamos globalios problemos, kokių bus imtasi ryžtingų veiksmų, mažinant prieštaravimus sistemoje „žmogus–visuomenė–gamta“, kokiomis naujomis visuomenės vystymosi ir ekonominėmis plėtros idėjomis, nuostatomis ir požiūriais bus vadovaujama.

Daugelyje valstybių pasauliniu mastu operatyviai reaguota į grėsmingus aplinkos pokyčius, ekonomikos ir visuomenės plėtotės reikmes, turint tikslą patenkinti dabartinio laikotarpio kiekvieno visuomenės nario poreikius ir išsaugojant galimybes būsimums kartoms patenkinti savuosius.

Europos Taryba 2000 m. Lisabonoje paskelbė ekonomikos, visuomenės raidos ir aplinkos apsaugos plėtotės dešimtmečio strategiją – siekti darnaus vystymosi (subalansuotos plėtros) ir socialinės pažangos.

Pasak L. Galkutės ir kt. (2003), darnaus vystymosi

siekis – užtikrinti tinkamą asmens gyvenimo kokybę, siekti visuomenės gerovės ir saugumo, išmintingai suderinus ekonomikos, visuomenės plėtotės bei aplinkos apsaugos reikmes. Harmoninga visų trijų (socialinių, ekonominių ir ekologinių) visuomenės raidos metmenų plėtra įmanoma tik visų socialinių grupių pastangomis, ieškant optimalių kelių ir strategijų darnaus vystymosi siekiamis įgyvendinti. Be abejonės, čia turima omeny ne vienintelis universalus ar vienkartinis kelias. R. Čiegio ir kt. (2002) nuomone, kiekviena visuomenė gali būti darni savaip ir tam tikru laikotarpiu, bet nė viena iš jų netaps absoliučiai darnia visiems laikams. Darniam vystymuisi būdinga nuolatinė kaita, kuri siejama su naujomis žiniomis, asmeninėmis bei visuomenės vertybėmis, vyraujančiomis nuostatomis, o svarbiausia, paties žmogaus vidiu noru, nusiteikimu ir gebėjimu prasmingai veikti.

Darnų vystymąsi pirmiausia lemia visuomenės intelektinis ir kultūrinis potencialas, todėl švietimui tenka išskirtinis vaidmuo. Šiandieniniam pedagogui iškyla būtinybė pirmajam priimti dabarties aktualijų iššūkius ir ieškoti optimalių kelių bei būdų jiems išspręsti. Darnaus vystymosi orientyrų integravimui ugdymo procese būtina: pirma – pačiam mokytojui giliai suvokti problemos svarbą ir globalumą, vadovautis nauju požiūriu, naujomis vertybinėmis bei didaktinėmis nuostatomis; antra – nuolat lavintis ir plėtoti bendrąsias kompetencijas, kad jautų poreikį ir gebėtų kartu su besimokančiais siekti geresnės gyvenimo kokybės, saugant aplinką ir sprendžiant bendruomenei (regionui, šaliai, Europai) aktualias problemas. Be abejonės, tai siejama su paties pedagogo „užsidegimu“ prasmingai veiklai, jo nusistatymu ugdyti žmogų, gebantį išmintingai, kūrybiškai ir dorai veikti, tenkinant ne tik savo reikmes, bet ir darant gerą kitiems.

Kyla klausimai: *koks šių laikų pedagogų požiūris į darnų vystymąsi? Ar suvokiamas darnaus vystymosi reikšmingumas ir svarba? Ar fizine ir dvasine prasme pasirengta ryžtingiems žingsniams? Ar pakanka žinių, gebėjimų ir kompetencijų darnaus vystymosi nuostatoms įgyvendinti? Su kokiomis nenumatytomis kliūtimis ir sunkumais gali tekti susidurti?*

Darbų bei tyrimų, duodančių atsakymus į keltus klausimus, nepavyko rasti. Gauta informacija padėtų atskleisti pedagogų požiūrį į darnaus vystymosi integravimo ugdymo procese aktualumą bei galimybes. Tyrimo rezultatui galėtų pasitarnauti ieškant optimalių kelių ir strategijų darnaus vystymosi nuostatoms įgyvendinti.

Tyrimo objektas – pedagogų požiūris į darnaus vystymosi nuostatų integravimo ugdymo procese aktualumą ir plėtros galimybes.

Tikslas – atskleisti pedagogų požiūrį į darnų vystymąsi, jo integravimo ugdymo procese aktualumą ir plėtros galimybes.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti darnaus vystymosi sampratą, išryškinant socialinių, ekonominių, ekologinių veiksnių sąsajas ir reikšmingumą.
2. Atskleisti pedagogų požiūrį į darnų vystymąsi ir įvertinti darnaus vystymosi nuostatų integravimo ugdymo procese svarbą bei galimybes.
3. Išanalizuoti ir įvertinti pedagogų pasirengimą bei palankius veiksnius darnaus vystymosi nuostatoms įgyvendinti.

Metodai: teorinė analizė; dokumentų analizė, anketinė apklausa.

Tyrimo duomenų statistinė analizė atlikta naudojantis duomenų apdorojimo programa SPSS.

Tyrimą atliko Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų instituto Andragogikos katedros tyrėjai. Apklausta 260 pedagogų, dirbančių Klaipėdos miesto kolegijose (12 proc.), profesinėse (28 proc.), vidurinėse (44 proc.) ir pradinėse (16 proc.) mokyklose. Didžiąją dalį apklaustųjų sudarė moterys (86 proc.), 14 proc. – vyrai. Beveik pusės respondentų (49 proc.) pedagoginis darbo stažas daugiau nei 15 metų, 20 proc. – iki 5 metų, likusiųjų (31 proc.) – nuo 6 iki 15 metų.

Visuomenės vystymasis: grėsmė ir perspektyvos

Sparti ekonomikos, mokslo ir technologijų raida bei vis didėjančios ekologinės grėsmės lemia trečią virsmą žmonijos istorijoje į naują darnią visuomenę (*sustainable society*), kuri kokybiškai skirsis nuo ankstesnių žemdirbių bei industrinių visuomenių [13].

Vienų nuomone, šiuo metu vyksta virsmas į žinių ir informacijos visuomenę, besiremiančią neribotomis gamybos atsinaujinimo galimybėmis.

Kiti teigia, kad šiuolaikinė išvystyta industrinė visuomenė transformuojasi į tausojančią visuomenę, kurioje ekonomika remiasi žinių naudojimu subalansuotam (darniam) žmonių poreikių tenkinimui tausojančiose ekosistemose.

Dar kiti tvirtina, kad šiuolaikinė visuomenė transformuojasi į tvarią visuomenę.

Akivaizdu tik viena, toliau gyventi eikvojant gamtinius išteklius ir teršiant aplinką taip, kaip iki šiol, žmonijai nebelemta, nes jie nėra beribiai. Taip pat akivaizdu, kad pažeistos gyvybės rūšių proporcijos ekosistemose grįžta didžiausiam ir vieninteliam ekosistemų pažeidėjui – žmogui bumerangu, keldamos ne mažesnę pavojų nei kitoms ekosistemos gyvybės rūšims.

Visiškai akivaizdu, kad svarbiausias nūdienos žmonijos prioritetas yra gamtos išteklių tausojimas, racionalus jų naudojimas bei gyvybės rūšių pusiausvyros ekosistemose tausojimas. V. Pauliko (2003) nuomone, kito kelio paprasčiausiai nėra, kiti visi keliai veda į ekosistemų žūtį. Šių grėsmių akivaizdoje žmonija „patebėjo“ dešimtis (net šimtus) problemų, kurios daro įtaką visos žmonijos gyvenimui (negali būti išspręstos atskirų šalių pastangomis). Tai nekontroliuojamas gyventojų skaičiaus augimas, visuomenės susiskaidymas, socialinis neteisėtumas, infliacija, nedarbo didėjimas, skurdas, badas, gyvenimo sąlygų pablogėjimas, prastos medicinos paslaugos, moralinių vertybių žlugimas bei kitos. Trumpai tariant – tai siejama su visuomenės narių pagrindinių poreikių netenkinimu, gyvenimo kokybės neužtikrinimu.

Gyvenimo kokybė, anot L. Galkutės ir kt. (2003), – daugiaprasmė sąvoka, ją lemia įvairių – kultūros, socialinių, ekonomikos, aplinkos, politikos ir kitų veiksnių – derinys. Vertinant gyvenimo kokybę, reikėtų atsižvelgti į objektyvias, būdingas tam tikrai visuomenei ir laikmečiui, žmogaus pasirinkimo galimybes (būstą, švartą, aplinką, saugų maistą, kultūros ir rekreacijos reikmių tenkinimą, socialinę saugą, pageidaujamą išsilavinimą ir kt.).

Gyvenimo kokybės siekis negali būti vienos valstybės ar atskirų valstybių problema, tai visų pasaulio valstybių ir visos žmonijos problema. Šis siekis yra įvardytas svarbiausiose Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos ir Baltijos jūros regiono strateginiuose dokumentuose. Lietuvos Vyriausybė 2003 m. parvirtino „Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją“. „*Darnus vystymasis* – tai visuomenės vystymasis, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, išsitingai derinant ekonomikos, visuomenės plėtotės bei aplinkos apsaugos reikmes“ [8].

Siaurąja prasme, *darnus vystymasis* suprantamas kaip vystymasis, patenkinantis dabartinio laikotarpio individų poreikius ir nesudarantis pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius.

Anot D. Štreimikienės, N. Vasiljevienės (2004), *darnus vystymasis* apima tris pagrindines dimensijas: ekonominę, ekologinę ir socialinę. Ekonominė darnaus vystymosi dimensija apibūdina toki vystymąsi, kuris sudaro sąlygas ilgalaikiam stabiliam ekonomikos augimui. Ekologinė – kai naudojama tiek gamtinių išteklių, kad jų liktų ir ateities kartoms. Socialinė darnumo dimensija reikalauja, kad būtų patenkinti žmogaus pagrindiniai poreikiai, kuriamas visapusiškai kokybiškas gyvenimas.

Žmogus kaip permainų šaltinis globalinės kaitos kontekste

Maždaug prieš 40 tūstančių metų žemėje gimė *Homo sapiens* (Protingasis žmogus), kuris per visą laikotarpį iki šių dienų barbariškai elgėsi su ja. Kennethas E. Boul-

dingas savotiškai teisingas, teigdamas, kad be jokių abejonų, žmonija pati savaiame tapo ekologine katastrofa, nes jos protas suteikė jai galimybę plačiai pasklisti visoje planetoje, nepaliekant nei vietos, nei sąlygų išgyventi kitoms biologinėms populiacijoms [1].

Kita vertus, žmogaus veikla tapo ir ekologinės katastrofos priežastimi net gi pačiam sau. Vienas iš evoliucijos teorijos pradininkų J. Lamarckas rašė: „<...> žmogaus paskirtis tarsi tokia, kad sunaikintų savo giminę iš anksto pavertęs žemės rutulį netinkamu gyventi“ [1, p. 137]. Anot autoriaus, A. N. Whiteheado suformuluotas dėsningumas yra negailestingas: „Bet kuris fizinis objektas savo poveikiu bloginantis aplinką, žudo patį save“, todėl pačia aktualiausia gamtosaugos problema tampa žmonių apsauga nuo jų pačių.

Ilgame biologinės, ypač socialinės, raidos procese žmogus palaipsniui ištrūko iš gamtos prieglobsčio. Žmogus, įsivaizduodamas save vieninteliu, unikaliu gamtos kūriiniu, ėmė jaustis gamtos valdovu, galinčiu ją valdyti, pertvarkyti ir pritaikyti savo reikmėms bei diktuoti savo valią.

Anksčiau buvo gaminama tiek, kad patenkinti žmonių poreikius, dabar atvirksčiai, ieškomi, išrandami poreikiai, kad būtų plečiama gamyba. Todėl žmogus tapo gamybos plėtojimo paskata ir priemone. Anksčiau žmogus valgė, kad patenkintų savo fiziologinius poreikius, dabar valgo tarsi tai būtų pagrindinis gyvenimo malonumas ar laiko praleidimo būdas.

Žmogus ėmė netekti savo reikšmės ir vertės. Jis ėmė nevertinti meno, o humanizmo idėjos jam tampa vis mažiau reikšmingos. Netekęs idealiojo matmens žmogus sunaikino ir savo ateities bei pažangos vizijų projektavimą, laimingos ateities perspektyvas. Nes tik žmogus, vertinantis save savo augančių galimybių požiūriu, gali jaustis didingu, turinčiu perspektyvą, laimingą ateitį. O žmogaus, kurio proto galios ribotos, neturinčio jokių rimtų tikslų ir siekių, praradusio laimingos ateities viltis, gyvenimas tampa beprasmiu. Jis nesijaudina ir nejučia atsakomybės už rytdieną, o tuo labiau už tolimesnę ateitį [15]. Ortega i Gasetas (1983) tokį žmogų apibūdina kaip savimi patenkintą vidutinę, nepastebinčią savo ribotumo ir neturinčią siekio save keisti ir tobulinti.

Žmogaus situacija dabartinėje visuomenėje aiškiai apibūdina K. Jaspersas: „Klausimas apie dabartinę žmogaus situaciją kaip tapimo ir jo ateities galimybių rezultatą dabar iškeltas aštriau negu kada nors. Atsakymuose numatoma žitės galimybė ir tikros pradžios galimybė, bet lemiamo atsakymo neduodama“ [15, p. 61].

Kyla būtinybė padėti žmogui susiorientuoti nūdienos nenormalioje, kritinėje, istorinėje situacijoje. Galimi du problemos sprendimo būdai: eiti tuo pačiu keliu negalvojant apie galimas pasekmes ir laukti, kol viskas užsibaigs natūraliai, arba dabartinės situacijos kritinis ap-

mąstymas ir jos suvokimas galėtų padėti žmogui atsiriti nuo žmonijos apėmusios krizės bei numatyti išieities galimybes. Galbūt švietimo sistema yra vienintelė visuomenės institucija, turinti potencialą iš esmės prisidėti prie esminių permainų realizuojant naujas idėjas bei puoselėti visuomenės gebėjimą keistis [5]. Gali būti, kad dirbantiems švietimo sistemoje atėjo laikas imtis iniciatyvos. Be abejonės, čia turėtų būti įžvelgiamas darnaus vystymosi ir švietimo sąsajos.

Darnus vystymasis švietimo kontekste

Jau įprasta, kad naujos iniciatyvos pirmiausia įgyvendinamos švietime, siekiant naujų žmogaus žinių, vertybinių nuostatų, orientacijų ir kompetencijų kaitos reikšmingų visuomenės gyvenimo aspektų atžvilgiu. Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategijoje [7, p. 3] teigiama, kad „švietimas – tai ne tik viena iš žmogaus teisių, tai būtina darnaus vystymosi sąlyga ir esminė gero valdymo, pagrįsto sprendimų priėmimo ir demokratijos skatinimo priemonė“. Būtent švietimas gali inicijuoti pažangius visuomenės pokyčius, tapti nuolatinės kaitos bei naujovių įgyvendinimo globalios visuomenės raidoje priemone.

Darnus vystymasis ir švietimas – dvi glaudžiai susijusios sąvokos. Aptariant šių sąvokų ryšį būtina paanalizuoti darnaus vystymosi ir švietimo sampratas.

Terminas *darnus vystymasis* suprantamas kaip oficialus lietuviškas *sustainable development* termino atitikmuo, patvirtintas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos. Svarbu pažymėti, jog pastarąjį laikotarpį *darnaus vystymosi* terminas buvo suprantamas įvairiai. Tam įtakos turėjo anglų kalbos *sustainable development* termino vertimas į lietuvių kalbą. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje [11, p. 5] teigiama: „Per pastaruosius keliolika metų buvo pasiūlyta ir plačiau ar siauriau naudota daug šio termino variantų – **harmoningas vystymasis, tausojantis vystymasis, tvarus vystymasis, tvari plėtra, subalansuotoji raida, subalansuotas vystymas, subalansuotoji plėtra ir t. t.**“ Tai rodo, kad daugeliu prasmų lietuvių kalboje vartojamas terminas riboja Lietuvos visuomenės bei švietimo institucijų siekius suprasti darnaus vystymosi idėjas ir jas įgyvendinti praktiškai, nors pasaulyje šios idėjos plėtojamos jau nuo 1987 metų.

Siejant darnų vystymąsi ir švietimą bendram tikslui įgyvendinti, vartojamas švietimo darniam vystymuisi (*Education for Sustainable Development*) terminas. Švietimas darniam vystymuisi – dar tik besiformuojanti visuomenės sąmonėje koncepcija. Dakaro veiksmų plano „Švietimas visiems“ gairėse (2000) švietimas darniam vystymuisi grindžiamas visuminiu požiūriu į aplinkos reikmes bei ekonomikos, asmens ir visuomenės raidą; jis apėpia demokratijos, lyčių lygybės ir žmogaus teisių as-

pektus; skatina integruotą, į aktualias visuomenės problemas orientuotą mokymąsi; yra atviras kritiniam mąstymui; kuria sąlygas bendradarbiauti; atskleidžia vietos bendruomenės problemų ir iniciatyvų sąsajas su regionų, nacionaliniais ir pasaulio procesais bei atveria galimybes dalyvauti juose. Tai naujas požiūris į švietimą kaip svarbiausią ir būtiną ekonomikos ir visuomenės raidos kaitos iniciatorių.

Darnus vystymasis suprantamas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija. Be abejonės, čia turima omenyje nuoseklus perėjimas nuo administracinių komandinių prie švietėjiškų poreikio priemonių. Ne baudos, teisiniai suvaržymai bei sankcijos motyvuoja laikytis aplinkosauginių, socialinių ir ekonominių darnaus vystymosi reikalavimų, bet pilietinė atsakomybė, vertybinės nuostatos, vidinės potencinės galios ir žinios, tapusios kiekvieno individo savastimi ir išmintimi. Taigi darnus vystymasis gali būti įprasminamas kultūros ir švietimo kontekste. Jau M. Lukšienė, mūsų naujos Lietuvos švietimo sistemos viena iš iniciatorių ir kūrėjų, išvelgė švietimo ir gyvenimo tikrovės sąveikos aspektą: „<...> mokyklos ir švietimo sistemų dialogas su nuolatos atnaujinama žmogaus, visuomenės, tautos ir pasaulio sampratos vizija – ji yra mūsų gyvenamojo laiko būtinybė, išlikimo prielaida ir savita tikrovė“ [9, p. 297]. Darnus vystymasis realizuojamas visuomenėje švietimo ir mokymo forma, aprėpia žmogaus ir pasaulio sąveiką, formuoja jų tarpusavio atitikimo principą, kuris tampa efektyvia priemone žmonijai pasiekti visapusišką pažangą, derančią su supančia aplinka. Reikšminga tai, kad darnus vystymasis nėra savaime atsirandantis švietime ar visuomenės sąmonėje reiškinys. Švietimas darniam vystymuisi turi būti teoriškai ir praktiškai pagrindžiamas, apmąstomas, išgyvenamas, siekiant naujų žmogaus žinių, vertybinių nuostatų, orientacijų ir kompetencijų kaitos.

Švietimas turi „padėti“ mums suprasti sudėtingą realybės prigimtį ir ją ekologiškai, t. y. harmoningai, tvarkyti. Švietimas turi teikti visapusišką išsilavinimą, kad jis taptų tiek asmens, tiek visuomenės vystymosi šerdimi [10]. Švietimo misija – suteikti galimybę kiekvienam išpuoselėti jame slypinčius talentus, realizuoti kūrybinį potencialą, su atsakomybe už visos žmonijos gyvenimą. Nekyla abejonių, kad švietimo sąvoka čia per siaura. Ją reikia išplėsti ir keisti į kitą – „visą gyvenimą trunkančio mokymosi“. Mokymasis visą gyvenimą suprantamas kaip visą gyvenimą trunkantis žmogaus formavimo procesas. Tačiau, kad galėtum mokytis visą gyvenimą, reikia mokėti ir sugebėti tai daryti. Būtent čia švietimas, J. Morkūnienės (2003) nuomone, ir gali žmogui pagelbėti, nuo mažens padėti jam įgyti keturis ramsčius.

Mokyti žinoti. Žinios greitai „sensta“, o naujoms įgyti reikia ne tik gebėjimų mąstyti, veikti, bet ir fundamentalaus išsilavinimo.

Mokyti daryti. Ugdyti bendrąsias kompetencijas, kad žinias galėtų taikyti praktikoje, realiame gyvenime.

Mokyti būti. Ugdyti refleksinį, kritinį mąstymą, suteikiant gilesnį gyvenimo filosofijos supratimą, gyvenimo ir egzistavimo prasmės suvokimą, skatinant analizuoti kodėl aš čia, kokia mano paskirtis, ką turiu nuveikti, kokios galimos mano veiklos pasekmės man pačiam, kitiems, bendruomenei.

Mokyti gyventi kartu. Ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, toleranciją, kito supratimą, skatinti gero darymą kitiems, visuomenei ir t. t.

Tai panašu į utopiją. Bet tai yra būtina utopija, jei žmonija nori išgyventi, teigia Žakas Deloras [žr. 10]. Vienintelis kelias utopijos virsmui į realybę – pedagogo pasirengimas ir atsakomybė, jo žinios, gebėjimai, kompetencijos, nuostatos ir vertybės, jo potencinės galios vardan žmonijos išsaugojimo.

Pedagogų požiūris į darnų vystymąsi ir jo ypatumus

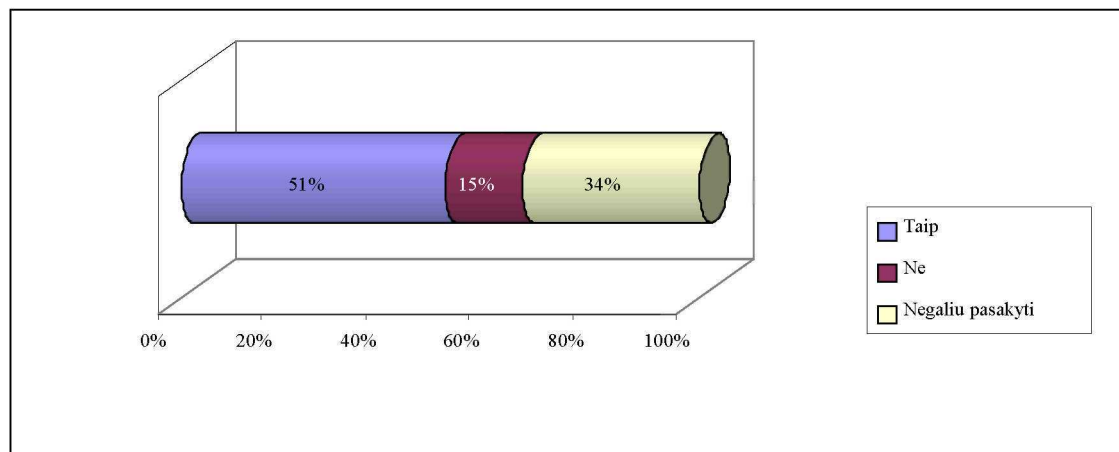
Ne kartą buvo kalbama, jog švietimas darniam vystymuisi – dar tik besiformuojanti visuomenės sąmonėje koncepcija, o daugeliui net visai negirdėta. Todėl kultū natūralus klausimas, koks gi švietimo sistemos darbuotojų požiūris į darnų vystymąsi.

Pedagogai buvo klausti apie darnų vystymąsi, jo sampratą, siūlant pasirinkti priimtinausią darnaus vystymosi sampratos variantą.

Į klausimą, ar darnaus vystymosi samprata pedagogams yra žinoma, tik pusė tiriamųjų (51 proc.) pasirinko teigiamą atsakymą, likusieji (15 proc.) nežinojo arba negalėjo pasakyti (34 proc.) (žr. 1 pav.).

Tyrimo rezultatai rodo, kad dar dideliai daliai respondentų neteko susidurti su šia samprata, neturi jokių žinių ir supratimo apie darnų vystymąsi.

Tyrimo dalyvavusių respondentų prašyta pareikšti savo nuomonę apie darnų vystymąsi, pasirenkant labiau priimtina sampratos variantą. Visiškai atspindinčias darnų vystymąsi sampratas pasirinko daugiau nei pusė pedagogų: asmens gyvenimo kokybės užtikrinimas, siekiant visuomenės gerovės ir saugumo, išmintingai suderinus ekonomikos, visuomenės plėtotės bei aplinkos apsaugos reikmes (59,8 proc.); visuomenės vystymasis, įgyvendinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius tikslus, kuris sudaro galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms (50,2 proc.). Ketvirtadalis respondentų linkę pritarti sampratoms, kuriose nėra darniam vystymuisi esminių komponentų visumos: visuomenės siekis užtikrinti sveiką ir švarią aplinką (39,8 proc.); galimybė nuolat mokytis ir tobulėti (44,8 proc.); pageidaujamas išsilavinimas ir darbas (37,8 proc.) bei kt. Dalis respondentų (1,2 proc.) nepritarė nei vienai darnaus vystymosi sampratai, tačiau ir nepateikė savo

1 pav. Pedagogų žinių ir suvokimo apie darnų vystymąsi dinamika, proc.

nuomonės. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad dauguma pedagogų rinkosi po keletą darnaus vystymosi sampratų variantų. Kita vertus, skirtumai tarp respondentų pasirinkimų nėra žymūs. Todėl galima daryti prielaidą, kad tiriamieji nebuvo įsitikinę teisingu pasirinkimu, abejojo savo žiniomis ir supratimu.

Tyrimo domėtasi, iš kur respondentai sužinojo apie darnų vystymąsi. Remiantis jų nuomone, išskirti trys dažniausiai paminėti informacijos šaltiniai: žiniasklaida – 51,2 proc.; savo iniciatyva – 38,7 proc. ir seminarai bei kursai – 28,2 proc.

Tyrimo rezultatai rodo, kad tik maža dalis pedagogų apie darnųjį vystymąsi sužinojo iš LR dokumentų (4,8 proc.) bei savo vadovų (8,1 proc.). Kita dalis tiriamųjų (9,3 proc.) nenurodė jokių informacijos šaltinių. Įvertinus respondentų nuomonę, galima daryti prielaidą, kad informacijos apie darnųjį vystymąsi sklaida dar nepakankama. Pedagogai ir jų vadovai mažai domisi ir

analizuoja LR dokumentus, nežino šiandien aktualių, švietimui keliamų tikslų bei uždavinių.

Į klausimą, ar švietimas ir visuomenės informavimas gali nulemti visuomenės darnų vystymąsi, net 82,3 proc. respondentų pasirinko teigiamą atsakymo variantą, kiti labiau linkę nesutikti (6,5 proc.) arba negalėjo apsispręsti (11,2 proc.).

Iš rezultatų matyti, kad visuomenės darnaus vystymosi sėkmingą vyksmą žymi dauguma pedagogų, sietų su visuomenės švietimu ir informavimu. Akivaizdu, jog švietimui jie skirtų pagrindinį vaidmenį.

Darnaus vystymosi nuostatų svarba ir įgyvendinimo galimybės

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti darnaus vystymosi nuostatų svarbą, ugdant iniciatyvų ir sąmoningą individą. Tiriamieji buvo prašomi įvertinti nuostatų svarbą penkiiais balais, kur 1 – reikškė visai nesvarbią, o 5 – labai svarbią nuostatą. Gauti duomenys pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Darnaus vystymosi nuostatų, ugdant iniciatyvų ir sąmoningą individą, svarba

Eil. Nr.	Nuostatos	Pasirinkimų dažnis, proc.				
		1	2	3	4	5
1.	Atsakomybė	0,4	0,8	4,2	24,6	70,0
2.	Visuminio požiūrio į įvairius reiškinius pripažinimas ir integravimas į mokymąsi	0,4	3,1	14,6	58,5	23,5
3.	Naujas požiūris į vartojimą ir gyvenimo būdą	0,8	1,2	15,0	51,9	31,2
4.	Veikla parenta bendruomeniškumo principu	1,2	2,7	26,5	54,6	15,0
5.	Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra	0,8	1,5	10,0	51,5	36,2
6.	Aktyvi pozicija sprendžiant bendruomenės, miesto, regiono, šalies ir t. t. problemas	0,8	2,3	14,2	48,8	33,8
7.	Vertybinių nuostatų kaita	2,3	2,7	21,5	49,6	23,8
8.	Pozityvi nuostata į mokymąsi visą gyvenimą	0,8	1,9	12,7	53,8	30,8

Iš 1 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, kad visos aštuonios darnaus vystymosi nuostatos, pedagogų nuomone, yra svarbios. Tačiau tiriamieji kai kurioms nuostatom, nors ir nežymiu skirtumu, teikė prioritetą. Tai atsakomybė (94,6 proc.); bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra (87,7 proc.); pozityvus nusiteikimas į mokymąsi visą gyvenimą (84,6 proc.); naujas požiūris į vartojimą ir gyvenimo būdą (83,1 proc.).

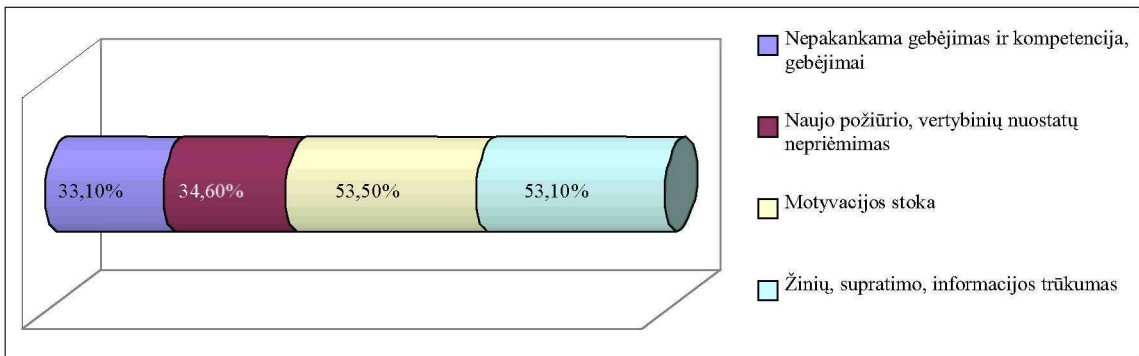
Svarbiausia darnaus vystymosi nuostata, pedagogų nuomone, – atsakomybė. Toks pasirinkimas nekelia jokių abejonių, nes tik stiprus asmeninės atsakomybės jausmas neleis stebėti įvykių iš šalies, bet skatins įsitraukti į aktyvią veiklą, dalyvauti sprendžiant aktualias problemas, kritiškai mąstyti apie galimas savo veiklos pasekmes bei jas vertinti įvairiais lygmenimis (asmeniniu, bendruomenės, valstybės, pasaulio); siekti naujų žinių, ugdyti kompetencijas ir gebėjimus, kad galima būtų juos taikyti realiame gyvenime.

Tyrime dalyvavusių respondentų prašyta įvertinti palankius veiksnius, turinčius įtakos integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą.

Apklaustųjų nuomone, visi įvardyti veiksniai, kaip turintys įtakos darnaus vystymosi nuostatom įgyvendinti, yra pakankamai svarbūs, o svarbiais ir labai svarbiais dauguma respondentų linkę laikyti tris iš jų: pedagogų, besimokančiųjų, jų tėvų ir socialinių partnerių bendradarbiavimą (86,9 proc.); pedagogų kompetenciją ir gebėjimus (84,6 proc.) bei darnaus vystymosi nuostatų taikymą praktikoje, realiame gyvenime (84,2 proc.).

Taigi, pedagogų nuomone, šiandien svarbu: kiekvieno asmens savanoriškas ir atsakingas prisidėjimas prie visuomenės darnaus vystymosi, bendravimas ir bendradarbiavimas sprendžiant aktualias bendruomenės (šalies, Europos ir t. t.) problemas, naujų žinių siekis, kompetencijų, vertybinių nuostatų ugdymasis ir gebėjimas integruoti darnaus vystymosi nuostatas realiame gyvenime.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, *su kokiais sunkumais susiduriama (galima susidurti) integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą* (žr. 2 pav.).

2 pav. Kliūčių, su kuriomis pedagogai susiduria (gali susidurti) integruojant darnaus vystymosi nuostatas ugdymo procese, dinamika

Apklauskos rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė pedagogų svarbiausiomis kliūtims integruojant darnaus vystymosi nuostatas į ugdymo procesą linkę laikyti: žinių, supratimo ir informacijos trūkumą (53,1 proc.) ir motyvacijos stoką (53,5 proc.).

Trečdalis pedagogų nuomone, naujo požiūrio, vertybinių nuostatų nepriėmimas (34,6 proc.), nepakankama kompetencija, gebėjimai (33,1 proc.) taip pat vertintini kaip sunkumai, su kuriais gali tekti susidurti įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas ugdymo procese.

Taigi integruojant darnaus vystymosi nuostatas ugdymo procese pirmaeilium uždaviniu šiandien respondentai linkę laikyti – informacijos, žinių bei supratimo apie darnųjį vystymąsi skleidimą ir motyvuotumo tai įgyvendinti skatinimą.

Išvados

- Remiantis teorine ir empirine analize, galima teigti:
- Darnaus vystymasis siejamas su ilgalaikiu ir stabilium ekonomikos augimu, gamtinių išteklių ir aplinkos išsaugojimu bei pagrindinių žmonių poreikių tenkinimu, o vieno kurio nors aspekto ignoravimas gali turėti neigiamos įtakos ekosistemos pusiausvyrai. Todėl galima teigti, jog visi veiksniai: ekonominis, ekologinis ir socialinis – vienodai reikšmingi ir svarbūs siekiant visuomenės gerovės ir saugumo.
  - Švietimas darniajam vystymuisi – kaip alternatyva siekiant išvengti ekosistemų žūties, daugelio problemų, kurios trukdo siekti gyvenimo kokybės dabartinei ir ateinančioms kartoms.
  - Pusei pedagogų darnaus vystymosi samprata yra ži-

noma ir jie pritaria pateiktai formuluotei, išryškinančiai socialinių, ekonominių, ekologinių veiksmų sąsajas ir reikšmingumą. Jų nuomone, darnus vystymasis – tai asmens gyvenimo kokybės užtikrinimas, siekiant visuomenės gerovės ir saugumo dabartinei bei ateinančioms kartoms, išmintingai suderinus ekonomikos, visuomenės plėtotės bei aplinkos apsaugos reikmes. Kiti teigė, kad jiems darnaus vystymosi samprata nežinoma ir pasirinko formuluotes, kuriose akcentuotas tik vienas (socialinis) iš kelių svarbių aspektų: pageidaujamas išsilavinimas ir darbas, galimybė nuolat mokytis ir tobulėti.

- Didžioji dalis pedagogų yra linkę manyti, kad švietimas ir nuolatinis visuomenės informavimas gali nulemti visuomenės darnų vystymąsi, todėl švietimui priskirtų pagrindinį vaidmenį.
- Respondentų nuomone, visi pateikti veiksniai yra palankūs ir turintys įtakos darnaus vystymosi nuostatoms įgyvendinti, o kaip ypač svarbūs išskirti trys iš jų: pedagogų, besimokančiųjų, jų tėvų ir socialinių partnerių sutelktumas ir bendradarbiavimas; pedagogų kompetentingumas ir gebėjimas įgyvendinti darnaus vystymosi nuostatas praktikoje, realiame gyvenime; asmeninė atsakomybė už galimas veiklos pasekmes.
- Daugiau kaip pusė pedagogų linkę manyti, jog siekiant darnaus vystymosi aspektų integracijos ugdymo procese, jiems gali trūkti informacijos, žinių, supratimo ir motyvuotumo tai įgyvendinti, trečdalis respondentų tai sieja su naujo požiūrio, vertybinių nuostatų nepriėmimu, nepakankama kompetencija ir gebėjimais. Tai rodo, kad pedagogai dar nėra visiškai pasirengę ugdyti pagal darniojo vystymosi nuostatas.
- Integruojant darnaus vystymosi nuostatas švietime svarbiausias vaidmuo tenka pedagogui, jo įgytų kompetencijų turiniui, požiūriui, vertybinėms orientacijoms, gebėjimui perteikti ir įgyvendinti darnaus vystymosi idėjas ugdymo procese.

Literatūra

1. Čiegis R. Tolydi plėtra ir aplinka: ekonominis požiūris. – Vilnius: Aldorija, 2002.
2. Čiegis R., Šarkiūnaitė I., Matiušaitytė R. Visuomenės subalansuotos plėtros koncepcija // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – VDU, 2002.
3. Dakaro veiksmų planas „Švietimas visiems. Lietuvos „Švietimo visiems“ veiksmų gairės, 2000 // Internete <<http://www.unesco.lt/svietimas/gaires/>> [žiūrėta 2006 09 20].
4. Education for sustainable development. Gnalification and Curriculum Authority. – 2004.
5. Fullan M. Pokyčių jėgos. – Vilnius, 1998.
6. Galkutė L., Navickas K., Vingelienė S. Viso ko pradžia yra maža. – Regiono aplinkos centro Centrinei ir Rytų Europai biuras Lietuvoje, 2003.
7. Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategija, Vilnius: ŠAC, 2005. Internete <<http://www.am.lt/VI/files/0.256657001132923536.pdf>> [žiūrėta 2006 05 02].
8. Learning to Last // Internete <<http://www.defra.gov.uk/environment/sustainable/educpanel/pdf/sdeduc-draftstrat.pdf>> [žiūrėta 2006 03 28].
9. Lukšienė M. Jungtys. – Vilnius: Alma littera, 2000.
10. Morkūnienė J. Žinių visuomenė šiuolaikinėje socialinio pažinimo sampratoje. Globalizacija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
11. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, Vilnius, 2003. Internete <<http://www.am.lt/VI/files/0.658894001076396631.pdf>> [žiūrėta 2006 04 28].
12. Ortega i Gasetas Ch. Masių sukilimas. – Vilnius, 1993.
13. Paulikas V. Globalinė tausojančios visuomenės aplinkosauga. Globalizacija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
14. Scott W. Gongh St. Sustainable Development and Learning, New York, 2003. Internete <<http://www.guestia.com/PM.qst?a=o&d=107630061>> [žiūrėta 2006 04 05].
15. Stoškus K. Filosofinė mintis pasaulyje be orientyrų // Šiuolaikinė filosofija: globalizacijos amžius. – Vilnius: LTU, 2004.
16. Štreimikienė D., Vasiljeviene N. Etiniai darnaus vystymosi aspektai ir jų ryšys su socialinėmis ir aplinkosauginėmis darnaus vystymosi dimensijomis // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – VDU, Nr. 32, 2004.

Summary

Jūratė Adomaitienė, Ilona Zubrickienė, Rūta Marija Andriekienė

ATTITUDE OF PEDAGOGUES TOWARDS SUSTAINABLE DEVELOPMENT: RELEVANCE AND OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT

Mankind stepped into XXI century, into new millennium and immediately confronted with a new challenge – economic development, technical and technological progress turned against Homo sapiens himself, depriving of his natural right to live and be granted necessary conditions, securing quality of life. Human activity became so overwhelming that it starts making impact on the nature itself, i. e. the ecological life sustaining system.

Consumption of natural resources reached its critical limits, when balance of ecological system is violated and it has no opportunity survive and revive. Destruction of ecological systems leads to impure unsuitable water, impoverished soil, deforesting, polluted atmosphere. Superfluous consumption of natural and energy resources is the basic reason of natural disasters, poverty, hunger and diseases [6]. These reasons, being a huge danger for mankind, make everyone to feel restless and stimulate for immediate search of methods to avoid that.

According to R. Čiegis (2002), further development of civilization, future of present and subsequent generations depends upon chosen ways and methods for solution of global problems, upon firm actions, narrowing contradictions within “individual – society – nature” system, upon new ideas on social and economical development and new attitudes that will be employed to implement them.

Most countries expeditiously react upon threatening environmental changes, demands of economical and social development, aiming at satisfaction of every individual's needs, upholding opportunities for future generations to satisfy their needs.

In 2000 EC during its sitting in Lisbon presented a strategy of economical, social development and environmental protection for the period of next ten years, aimed at striving for sustainable development and social progress.

According to L. Galkutė and others (2003), the objective of sustainable development is to secure proper life quality of an individual, to strive for social welfare and security, harmonizing wisely economical, social development and environmental issues. Harmonious development of all three elements (social, economical ir ecological) is possible only in case of attempts among all social groups, searching for optimal ways and strategies to implement sustainable development. Undoubtedly, not the only one, universal or onetime way is taken here

into consideration. According to R. Čiegis and others (2002), every society is able to be sustainable in its own way and period, but not a single one of them is going to become absolutely sustainable for ever. Sustainable development is concurrent to permanent change, which is related to new knowledge, individual and social values, dominating attitudes and, which is most important, to a person's inner willingness, disposition and capability for meaningful activity.

Sustainable development is firstly determined by intellectual and cultural potential of society, therefore, education has an exceptional role. Modern pedagogue confronts with necessity to become the first one to meet new challenges and search for optimal ways and methods for their solution. To integrate properly marks of sustainable development into educational process, firstly, teachers have to realize the significance and global character of the problem, to follow new ideas, new values and didactic attitudes, secondly, they have to permanently exercise themselves and develop their general competences to experience, together with learners, demand for better life quality, for necessity to protect environment and solve problems (regional, national and European) that are topical for community. Undoubtedly, it is related to inspiration of pedagogue himself to become meaningfully active, to his willingness to educate individuals, capable of wise, creative and fair activity, satisfying his own needs and doing good to other people.

Questions emerge: what is the attitude of modern pedagogue towards sustainable development? Does he perceive its significance? Is he ready physically and mentally for firm steps? Does he possess sufficient amount of knowledge, skills and competences for implementation of ideas on sustainable development? What unexpected obstacles and difficulties he can come across with?

Studies and researches, responding to above questions, were not discovered. Obtained information could reveal pedagogues' attitude towards topicality and opportunities for integration of sustainable development ideas into educational process. Searching for optimal ways and strategies, results of research could be of service, while implementing ideas of sustainable development.

The subject of research – pedagogues' attitude towards topicality and opportunities for integration of sustainable development marks into educational process.

The aim of research – reveal pedagogues' attitude towards sustainable development, topicality of its integration into educational process and opportunities for its development.

Goals:

1. make analysis of the notion “sustainable development”, identifying links and significance of social, economical and ecological factors;
2. reveal pedagogues' attitude towards sustainable development and evaluate topicality and opportunities for integration of sustainable development marks into educational process;
3. make analysis of pedagogues' readiness and evaluate favourable factors for implementation of ideas on sustainable development.

Methods: theoretical analysis, analysis of documents; method of inquiries (questionnaires).

Received results allow to maintain that:

- half of respondents do perceive the notion of sustainable development and they agree with presented definition, developing significance and links of social, economical and ecological factors. According to them, sustainable development is securing of individual life quality, striving for common welfare, security of present and subsequent generations, matching wisely needs for economical and social development with environmental protection.

Another half of respondents maintained that there are unfamiliar with the notion and they choose defini-

tions, which underline one single aspect (social) out of several important ones: they request education and jobs, opportunities for continuing learning and development.

- 80% of pedagogues are inclined to believe that education and permanent information among members of society can decide sustainable development of society, therefore, the role of education is primary.
- According to respondents, all presented factors are favourable and influential for implementation of ideas on sustainable development. Three of them are significant in particular: concentrated attempts and cooperation of pedagogues, learners, their parents and social partners; pedagogues' competence and ability to implement ideas of sustainable development in real life; personal responsibility for consequences of the activity.
- Over half of pedagogues are inclined to believe that on the way of its integration into educational process they will lack information, knowledge, understanding and motivation. Over 30% of respondents relate that to poor acceptance of new attitude, insufficient competence and abilities. It gives cause for thinking that contemplation and disposition, responding to unwillingness for responsibility on preservation of harmonious ties with surrounding world, distrust in significance of one's own contribution and inner potential may become important obstacles on the way to sustainable development.

*Klaipėdos universitetas,
Tęstinių studijų institutas,
Andragogikos katedra
Įteikta 2006 m. rugsėjo mėn.*